

La Conservació

En el següent article es justifica el dibuix de la portada de la revista corresponent a una representació de la Conservació, realitzada a partir del llibre *La Iconologia* de Cesare Ripa.

Doris S. Leussler Roth. *Professora de Tècniques de Conservació. Metodologia i diagnosi de l'ESCRBCC.*

Corria l'any 1993, quan en un viatge d'estudis a Madrid amb els alumnes de l'ESCRBCC, vaig comprar el llibre de Cesare Ripa, *La Iconología* (Madrid: Akal, 1987).

Cesare Ripa, segons dades del mateix llibre, va néixer a Perugia i sembla que va viure entre 1560 i 1625. De jove anà a Roma on entrà a treballar al servei de la cort del cardenal Antoni Maria Salviati, això li va permetre accedir a l'entorn de grans personalitats de l'època i segurament a grans biblioteques. La primera edició fou el 1593. En pocs anys el seu llibre va adquirir molta importància, després van seguir noves edicions, cada cop ampliadades i amb més il·lustracions, fins a convertir-se en un clàssic. Fou guardonat com a Cavaller de l'Orde de Sant Maurici i Sant Llützer pel Duc de Savoia, Carlo Emanuele I.

En aquesta obra C. Ripa fa un recull exhaustiu de totes les imatges personificades que representaven les virtuts, vicis, estats, passions i tribulacions de l'ésser humà, també contempla relacions amb elements físics més tangibles com rius, països, continents, el temps, estacions de l'any, animals, plantes, etc.

Tot aquest compendi de personificacions queda representat majorment en forma de dona, amb els seus atributs corresponents que li donen sentit i faciliten la lectura. Les representacions, sovint, tenen diverses versions segons la font en què es basa, o bé imatges anteriors preexistents, com monedes, medalles, quadres,

escultures o fonts literàries clàssiques, que cita, comenta i en algunes ocasions corregeix, la qual cosa ens mostra el seu profund coneixement envers el món clàssic, sense oblidar el contacte amb els seus contemporanis. La finalitat última del seu llibre sempre està marcada per la moralitat cristiana amb rerefons didàctic.

Durant segles aquesta obra ha servit de font d'inspiració i guia per a pintors, escultors, arquitectes i teòrics. Ha estat un punt de referència a tenir en compte al moment de construir les seves obres. Actualment encara és vigent per a la identificació i lectura d'obres antigues.

El llibre consta de dos volums, les al·legories apareixen per ordre alfabètic i porta algunes il·lustracions en forma de gravats.

En la p. 218 del volum I hi ha la descripció de **Conservació**, sense il·lustració i en una sola versió. D'aquí va sorgir la idea, per part meua, de fer aquest dibuix, ja que mai abans havia vist aquesta simbologia reflectida en l'àmbit del món de la Conservació i Restauració. Penso que és una imatge desconeguda i voldria col·laborar en la seva divulgació.

C. Ripa descriu la Conservació així: "*mujer vestida de áureo ropaje. Lleva en la diestra una rama de olivo, y en la siniestra un círculo de oro*". A continuació explica: "*el oro y el olivo significan conservación, éste porque preserva los cuerpos de la corrupción, y aquel porque difícilmente se corrompe*". Continua: "*el círculo, siendo de entre las figuras la única que no tiene principio ni tiene fin, simboliza la duración de las cosas que gracias a una circular transformación logran conservarse*".

La branca d'olivera

L'*Olea Europaea* és un arbre perennifoli de la família de les oleàcies, de poca alçada, soca i tronc gruixuts amb formes recarcolades. Té les flors petites i blanques en forma de ramells, i els seus fruits en drupa són comestibles. S'empra en gastronomia tant les olives com l'oli que se n'obté. També té moltes aplicacions en farmàcia on també s'aprofiten les fulles (veure Dioscòrides).

És un arbre que destaca per la seva longevitat, ja que pot viure fins a mil anys. La seva presència a Europa és des del Terciari.

També C. Plini el Vell a la seva *Història Natural* (llibre 23, capítol 3) parla dels efectes medicinals de l'escorça, flors, fulles i cendres de l'olivera.

1. Dibuix de la unió d'una branca d'olivera i un cercle d'or, com a símbol de la Conservació, realitzat per Doris Leussler Roth (Fotografia: Rosa Rull Virgili).

2. Representació de la Conservació
realitzada per Doris Leussler Roth
(Fotografia: Rosa Rull Virgili).

Quan pensem en una branca d'olivera, pot ser que la primera imatge que portem gravada a la memòria cultural ens remunti a l'Arca de Noè, quan apareix el colom amb una branca d'olivera al bec (Gènesi 8, 11) per comunicar el final de la inundació, símbol de pau i reconciliació divina i humana. Per les noves generacions de joves, la primera idea potser seria el colom que va pintar Pablo Picasso. Les connotacions de pau també les trobem quan descriu la **Clemència** (p. 191): "mujer que lleva en la diestra una rama de olivo" o en el cas de l'**Economia** (p. 297) on apareix una dona coronada d'olivera, "Ya que para tener una buena economía, se debe tener paz en la casa". Així també en el cas del **Govern de la República** (p. 464), la **Gràcia Divina** (p. 466) i molts d'altres.

Històricament també lligat a l'emblema de la riquesa i de l'honor, els grecs oferien rams i corones d'olivera als vencedors dels jocs de les Panatenees. Sovint es fan paral·lelismes amb les branques de llorer.

Cesare Ripa recorre a la figura de la corona o branca d'olivera en moltes de les figures que descriu, per exemple quan parla de la **Caritat** (p. 163 i 164) on una olivera mor, desprenent un líquid per les branques, que nodreix totes les plantes i arbres del voltant, produint-se un renaixement. Arribem, doncs, a la conclusió que la branca d'olivera és una de les simbologies que apareixen més sovint en el llibre *La Iconología* i ens atreviríem a afegir en relació a la Conservació que el caràcter de longevitat de l'olivera que no perd les fulles, les seves característiques i propietats curatives, fins i tot com a símbol de la pau, podrien reforçar la idea de Conservació, en contraposició a la guerra que ho destrueix tot.

El cercle d'or

L'or (Au) és el metall noble per excel·lència (se'n diu noble en funció de la seva resistència a la corrosió). No reacciona amb l'oxigen (O) ni amb el sofre (S), i és resistent als àlcalis i àcids orgànics. És, per tant, molt estable.

Es pot trobar a la natura en estat nadiu en forma de granets, principalment en vetes de roques de quars. Després per l'erosió dels agents atmosfèrics passa als llits aquífers dels rius en forma de palletes. Inert a l'acció dels agents de l'entorn natural, conserva la seva brillantor daurada.

A les pintures rupestres observem que les tasques dels homes eren la caça i la guerra sempre en defensa de la família o tribu. En canvi, era la dona la que suposem que anava al riu a rentar i a recollir l'aigua. No seria, per tant, ella la descobridora de les palletes d'or?

L'or és un dels metalls més antics coneguts per l'ésser humà, i el seu ús generalitzat es remunta a 5000 anys aC. Emprat en totes les cultures, ja fou àmpliament documentat a la cultura egípcia en forma de pintures i en l'escriptura jeroglífica, on justament l'or era representat sempre en forma de cercles.

Considerat pels antics sinònim del sol, per ser el metall més perfecte, els alquimistes el representaven en forma de sol, o un punt dins un cercle.

La raresa de l'or el va convertir en moneda de canvi, mai millor dit, i per tant símbol social de riquesa i poder. Probablement aquesta concepció encara seria vàlida avui en dia.

Ripa al llarg del llibre descriu sovint la utilització del cercle. Quan parla de l'**Eternitat** (p. 191) diu: "*mujer con tres cabezas que lleva un círculo en la mano izquierda, manteniendo la diestra en alto con el índice extendido*", aquí repeteix el mateix que en el cas de la **Conservació**: "*el círculo es símbolo de la Eternidad, porque no tiene principio ni fin, y también por ser la más perfecta de las figuras*". L'**Eternitat** és descrita per Ripa en vuit imatges diferents, però en quasi totes elles apareix l'or o el cercle (p. 392): "*mujer con ropa de matrona, que con la diestra ha de sostener una serpiente formando un círculo sobre sí misma...*", aquí descriu l'ouroboros "*como la eternidad de sí misma se alimenta*" i en una altra ocasió diu que "*tendrá en sus manos dos bolas de oro...*", finalment explica "*en cuanto al oro, es incorruptible, así como el más perfecto de todos los metales*".

La figura del cercle, cercle d'or o l'or com a element de constitució de diferents elements o objectes, apareix repetidament al llarg del llibre sempre amb les mateixes connotacions d'eternitat o perpetuïtat i incorruptibilitat. És, per això que entenem aquests símbols com a propis de la Conservació.

Explicació al dibuix

La il·lustració s'ha realitzat amb tècnica mixta, el traç s'ha fet amb estilògraf i l'acolorit amb aquarel·la.

No es tracta d'una còpia. Formalment i estilísticament pretén ser una aproximació al que podria ser un gravat antic, incidint en l'estètica de les il·lustracions que aporta el llibre. Les imperfeccions van a càrrec de l'autora.

La Conservación

En el siguiente artículo se justifica el dibujo de la portada de la revista correspondiente a una representación de la Conservación, realizada a partir del libro La Iconología de Cesare Ripa.

Doris S. Leussler Roth. Profesora de Técnicas de Conservación. Metodología y diagnosis de la ESCRBC.

Fue en 1993, cuando en un viaje de estudios a Madrid con los alumnos de la ESCRBC, compré el libro de Cesare Ripa, *La Iconología* (Madrid: Akal, 1987).

Cesare Ripa, según datos del mismo libro, nació en Perugia y parece ser que vivió entre 1560 y 1625. De joven viajó a Roma donde entró a trabajar al servicio de la corte del cardenal Antonio Maria Salviati, lo que le permitió acceder al entorno de grandes personalidades de la época y seguramente a grandes bibliotecas. La primera edición fue en 1593. En pocos años su libro adquirió mucha importancia, después le siguieron nuevas ediciones, cada vez ampliadas y con más ilustraciones, hasta convertirse en un clásico. Fue galardonado como Caballero de la Orden del San Mauricio y San Lázaro por el Duque de Saboya, Carlo Emanuele I.

En esta obra C. Ripa realiza una recopilación exhaustiva de todas las imágenes personificadas que representaban las virtudes, vicios, estados, pasiones y tribulaciones del ser humano, también contempla relaciones con elementos físicos más tangibles como ríos, países, continentes, el tiempo, estaciones del año, animales, plantas, etc.

Todo este compendio de personificaciones queda representado mayoritariamente en forma de mujer, con sus atributos correspondientes que le dan sentido y facilitan la lectura. Las representaciones, a menudo, tienen diversas versiones según la fuente en que se basa, o bien imágenes anteriores preexistentes, como monedas, medallas, cuadros, esculturas o fuentes literarias clásicas, que cita, comenta y en algunas ocasiones corrige, lo que nos muestra su profundo conocimiento del mundo clásico, sin olvidar el contacto con sus contemporáneos. La finalidad última de su libro siempre está marcada por la moralidad cristiana con trasfondo didáctico.

Durante siglos esta obra ha servido de fuente de inspiración y guía para pintores, escultores, arquitectos y teóricos. Ha sido un punto de referencia a tener en cuenta en el momento de construir sus obras. Actualmente todavía sigue vigente para la identificación y lectura de obras antiguas.

El libro consta de dos volúmenes, las alegorías aparecen por orden alfabético y lleva algunas ilustraciones en forma de grabados.

En la p. 218 del volumen I existe la descripción **Conservación**, sin ilustración y en una sola versión. De aquí surgió la idea, por mi parte, de hacer este dibujo, ya que nunca con anterioridad había visto esta simbología reflejada en el ámbito del mundo de la Conservación y Restauración. Pienso que es una imagen desconocida y querría colaborar a su divulgación.

C. Ripa describe la Conservación así: "*mujer vestida de áureo ropaje. Lleva en la diestra una rama de olivo, y en la siniestra un círculo de oro*". A continuación explica: "*el oro y el olivo significan conservación, éste*